

Іванова Анна Миколаївна

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія
ЗУНУ, м. Тернопіль

ВПЛИВ ЕЛЕМЕНТІВ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ НА ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Система оподаткування безпосередньо впливає на фінансово-господарську діяльність підприємств. Рівень оподаткування, витрати часу на нарахування та сплату податків, податкові пільги та преференції – це все, з одного боку, може стимулювати розвиток підприємництва, а з іншого, навпаки, його загальмувати, якщо податкова система працюватиме неефективно.

З метою встановлення взаємозв'язку між системою оподаткування та показниками фінансово-господарської діяльності підприємств проаналізуємо зміни надходжень окремих податків у структурі зведеного бюджету України та окремі показники фінансово-господарської діяльності підприємств (табл.1)

Таблиця 1

Динаміка темпу зміни податкових надходжень та фінансово-господарських показників діяльності підприємств, % [1; 2; 4]

Показники	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Податок на доходи фізичних осіб	133,0	138,8	133,8	123,8	119,8	107,1
Середньомісячна заробітна плата	120,7	120,9	140,1	124,8	118,4	110,4
Податок на прибуток підприємств	97,1	154,2	121,9	144,7	110,5	101,0
Прибуток підприємств, які отримали прибуток	174,1	112,4	129,9	113,4	132,1	77,6
Бюджетне відшкодування податку на додану вартість	136,3	138,0	127,2	109,7	115,3	94,2
Експорт	70,7	95,5	119,0	109,2	105,9	98,2

У 2015, 2016 та 2019 рр. доходи від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) зростали динамічніше, ніж середньомісячної заробітної плати, що свідчить про зростання фіскальної ролі цього податку. У 2017, 2018 та 2020 рр. спостерігаємо обернену ситуацію, коли «розмір середньомісячної заробітної плати зростає швидше, ніж частка надходжень від ПДФО». Це може свідчити про погіршення кон'юнктури справляння даного податку. У 2016 р. відбулася трансформація ставки даного податку з 15% та 20% до запровадження єдиної базової ставки у розмірі 18% з одночасним розширенням бази оподаткування по даному податку. Це спричинило зростання темпів його надходження на 5,8% ВВП у 2016 р. в порівнянні з 2015 р. Окрім цього, інтенсивне зростання розміру середньомісячної заробітної плати в поєднанні з розширенням бази оподаткування ПДФО зумовили посилення його фіскальної ролі відносно ВВП, і, як наслідок, зростання в структурі витрат підприємств.

Найбільш бюджетоутворюючим податком, і таким, який чинить вагомий вплив на фінансово-господарську діяльність підприємств є податок на додану

вартість (ПДВ), зокрема, через формування податкового кредиту та бюджетне відшкодування. Можливість бюджетного відшкодування ПДВ позитивно впливає на експортні операції в Україні однак, з іншого боку, містить у собі багато ризиків пов'язаних із неправомірним відшкодуванням. При цьому, в період з 2016 по 2020 рр. відбувається «переважання частки надходжень від ПДВ з ввезених на територію України товарів, над часткою ПДВ з вироблених в Україні товарів наслідком якого є переважання імпорту на експортом, тобто негативне сальдо платіжного балансу» [1].

Протягом аналізованого періоду «рівень надходжень від податку на прибуток підприємств (ПнПП) є нестабільним порівняно з ПДФО, що свідчить про значні коливання в фінансово-господарській діяльності підприємств» [1]. Це зумовлено значеннями показників прибутковості / збитковості підприємств, а також їхніми розмірами, оскільки фіскальну ефективність від даного податку можемо спостерігати лише за результатами господарської діяльності в кінці календарного року. Тому зростання рівня прибутковості підприємств у 2015 р. зумовило зростання обсягів надходжень від податку на прибуток підприємств у 2016 р., але у темпах, що є меншими, ніж темпи зростання прибутковості підприємств. У 2020 р. ми спостерігаємо аналогічну ситуацію, однак скореговану на наслідки пандемії та карантинних обмежень. У 2020 р. відбулося скорочення темпів надходжень від ПнПП порівняно із 2019 р. на 9,5%. Причиною цього є збитковість багатьох підприємств у період карантинних обмежень та низька спроможність у достатній кількості сплачувати податок через введення урядом податкових канікул, для певної групи підприємств з метою їх підтримки у період пандемії.

Для визначення впливу системи оподаткування на фінансово-господарську діяльність підприємств проаналізуємо зміну прибутковості підприємств до та після оподаткування (табл. 2).

Таблиця 2

Прибуток підприємств до та після оподаткування, млрд грн [3; 4]

Показники	Роки					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Прибуток до оподаткування	387,7	443,0	593,2	668,9	869,6	264,5
Чистий прибуток (збиток)	-373,5	29,7	168,8	228,3	523,8	-54,9
Динаміка:						
- абсолютна	-761,2	-413,3	-424,4	-440,6	-345,8	-319,4
- відносна, %	196	93	72	66	40	121

З табл. 2 випливає, що чинна система оподаткування чинить значний вплив на фінансово-господарські результати діяльності підприємств, який може не лише зменшити прибутковість підприємств, але й зумовити збитковість підприємств. Це відбувається через те, що сплата більшості податків, окрім ПнПП, є відносно сталою величиною і не залежить від результативності фінансово-господарської діяльності підприємств. Саме тому існують значні відмінності фінансових результатів до та після оподаткування.

Так, у 2015 р. абсолютне відхилення між прибутком до оподаткування та чистим прибутком становить 761,2 млрд грн, або 196%, що свідчить про посилення податкового тиску на фінансово-господарську результативність підприємств. З 2016 по 2019 рр. спостерігаємо зменшення показника варіації на 67,5 млрд грн з 413,3 млрд грн або 93% до 345,8 млрд грн або 40% відповідно, що на нашу думку, в першу чергу пов'язано зі зниженням ставки ЄСВ, який є сталим платежем відносно прибутковості підприємств. За показниками 2020 р., ми знову спостерігаємо зростання відношення прибутку до оподаткування та чистим прибутком до 120%, що, на нашу думку, у більшій мірі пов'язано із карантинними обмеженнями та світовою пандемією, ніж із рівнем оподаткування.

Таким чином, чинна система оподаткування в Україні здійснює безпосередній вплив на фінансово-господарські показники діяльності підприємств, результатом яких є отримання чистого прибутку.

Високий рівень податкового навантаження є одним із чинників, що негативно впливають на чистий прибуток підприємств. Зокрема, зниження рівня податкового навантаження у 2016 р. на 5,5% у поєднанні з іншими факторами сприяло поліпшенню показника «чистого прибутку» на 107,6%, що є позитивним явищем. Цю тенденцію спостерігаємо до 2019 р., однак, у зв'язку зі світовою пандемією COVID-19, у 2020 р. спостерігається загальна збитковість підприємств в Україні, що пов'язано з карантинними обмеженнями та закриттям значної частини підприємств. Тому, на наш погляд, взаємозв'язок між рівнем оподаткування та показником дохідності підприємств в даних умовах є некоректним [3; 4].

Здійснивши кореляційний аналіз між рівнем оподаткування та чистим прибутком підприємств, ми встановили, що коефіцієнт кореляції становить - 0,8843, (без урахування показників 2020 р.) що свідчить про тісний обернений зв'язок між цими показниками, тобто, чим вищий рівень оподаткування в країні, тим нижчою є прибутковість підприємств, і навпаки.

Отже, зменшення рівня оподаткування позитивно впливає на фінансово-економічну діяльність суб'єктів господарювання, однак, з іншого боку, може негативно вплинути на рівень виконання державою своїх повноважень через недостатню кількість податкових надходжень. Тому потрібно зменшувати рівень оподаткування не лише через зменшення податкових платежів, але й через покращення процесу адміністрування податків та зборів.

Список використаних джерел:

1. Звітність про виконання Державного бюджету за 2015-2020 рр. (за даними Державної казначейської служби України). URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>
2. Основні показники соціально-економічного розвитку України (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Фінансові результати до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та

мікропідприємства за 2010-2020 роки (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

4. Чистий прибуток (збиток) підприємств за видами економічної діяльності (за даними Державної служби статистики України). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>